

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֲמַדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

קרח תשע"ה

פרשת שבוע

פוסט מודרניזם בעידן העתיק ובימנו

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

(בשבוע הבא נחזור, בע"ה, לנושא בו עסקנו בשבועות האחרונים: "מאבקי עצמאות שלטון ומלוכה")

השבוע נעסוק בקבוצות המכונות ה"אליטות", המובילות בשנים האחרונות מגמה רוחנית, שבה היחיד הופך להיות המרכז והקבוצה הדתית האתנית או הלאומית, נדחקת לשוליים. זכויות הפרט דוחות את החובות כלפי הציבור, ויחודו של כל אחד מודגש, לא רק כחלק מפסיפס רחב, שחובה להשתלב בו, אלא יותר במשמעות של "בשבילי העולם נברא". במצב זה, ברור שקבלת מרות של 'סמכות על', בין אם מדובר במנהיגות פוליטית ובין אם מדובר במנהיגות רוחנית, איננה דבר המובן מאליה. מי שיבחן את הדברים לעומק יבין שזה מה שמסתתר מאחורי רבות מן "החדשות".

בפרשיות האחרונות מצאנו, פעמיים לפחות, ערעור על מנהיגותו של משה. בפרשת בהעלותך נתקלנו באלדד ומידד, המתנבאים במחנה, ללא קבלת רשות ממש. תגובתו של יהושע, יד ימינו, נחרצת "אֲדַנִּי מֹשֶׁה כָּלְאִים" (וי"א כח). משה משיב בכיוון מנוגד: "וְיָמֵי יִתְּן כָּל-עַם יְדוֹד וְנִבְיָאִים כִּי יִתְּן יְדוֹד אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם" (שם כט). בפרשתנו - פרשת קרח, האליטות = קרח.

כך לימדונו חכמים כי קורח היה שייך ל"אליטות":

- "אמרו חכמים, חכם גדול היה קרח ומטועני הארון" (במדבר רבה פ' יח ג)
 - ומאתיים וחמישים "נשיאי העדה" המכונים גם בכתוב: "קריאי מועד אנשי שם" (ט"ז ב) ובלשון חכמים: "ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים" - מיוחדים שבעדה
 - "קראי מועד" - שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים
 - "אנשי שם" - שהיה להם שם בכל העולם" (סנהדרין קי ע"א)
- כל אלה ובראשם קרח, ערערו על סמכות משה ואהרון, בטענת: "רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלֶם קְדָשִׁים". כלומר, אין צורך בהנהגה שלכם, משה ואהרון, כל יחיד יכול להנהיג את עצמו בדרכו המיוחדת. הפעם תגובת משה שונה לחלוטין!
בשלב ראשון: "בְּקֶרֶךְ יִדְעֶה יְדוֹד אֶת-אֲשֶׁר-לוֹ" (ט"ז ה)

בשלב שני: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי יְדוֹד שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי לֹא מִלְּפִי: אִם כְּמוֹת כָּל הָאֲדָמָה וַיִּפְקְדוּן אֶת כָּל הָאֲדָמָה וַיִּפְקְדוּן עֲלֵיהֶם לֹא יְדוֹד שְׁלַחְנִי: וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא יְדוֹד וַיִּפְצְחָה הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֶת־סֶם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּכְרְדוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעָתֶם כִּי נֶאֱצַו הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת יְדוֹד" (ט"ז כח-ל).

מה ההבדל בין שני המקרים? בפעם הראשונה משה עצמו מתפלל "מי יתן כל עם ד' נביאים" ובפעם השנייה משה מגיב כל כך בחריפות על הטענה "כי כל העדה כלם קדשים".

יתכן ויש להבחין בין שתי אפשרויות. היהדות כולה, כמעט, מבוססת על קבלת מרות וסמכות היונקת משלשלת הקבלה. מצב זה מעניק יתרון אדיר למבוגר ובעיקר לחכם ומכפיפה אליהם את התלמיד והצעיר. תהליך המבטיח את המשך המסורת שהיא כל כך הכרחית, בעיקר בתחום ההלכה, בה אסור לתלמיד לומר "מה שלא שמע מרבו". על כן, "שימוש" תלמיד חכם, הוא תנאי הכרחי בקבלת רשות להורות.

הנבואה, לעומת זאת, מבוססת על אינדיבידואליות ומעולם לא נמסרה לקבוצה. הנבואה הינה דבר ד' המתגלה דרך היחיד בבחינת: "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד" (סנהדרין פט ע"א). הדרך להשגת הנבואה עוברת כנראה דרך חיפוש ומימוש עצמי במסלול של טהרה, המביאה לידי קדושה, המביאה לידי רוח הקודש. אין הכרח בשלשלת קבלה ומסורת בנבואה, ההפך הוא הנכון, כיוון שהנבואה עוסקת בחדש ובמתחדש, ולא בקבוע ובישן. (אומנם הדרך היותר נפוצה להתכונן לנבואה הייתה על ידי הסתפחות לחבורת בני נביאים, שכנראה נתמכה בידי נביאים שכבר הוסמכו). ממילא אין בהתנבאותם של אלדד ומידד, ללא רשות וידיעת משה, בבחינת ערעור על סמכותו או על המסורת הכל כך הכרחית בשמירת היהדות לדורי דורות, מה שאין כן בעניין קרח ועדתו.

הבה נתפלל כי נזכה להתפתחות הפרט, יהי רצון שנתקרב למצב בו רבים וטובים יזכו לעבוד את הקב"ה גם בדרכם המיוחדת. האליטות יזכו לשמור על ייחודו של כל יחיד ויחיד, מתוך מחוייבות עמוקה לכלל וגם תוך נאמנות לדרך המקובלת מדורי דורות, בלי לנטוש ח"ו את דרך האבות והאמהות. רבים וטובים יחדשו חידושים בבחינת: "מה שאוזן עדיין לא שמעה" בנוסף לדברים שעונים לדרישה של: "הוציא מפיו רק מה שקיבל מרבו".

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלביע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
---	--	---	---	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org
ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

האם יש בימינו קניין בבית דין חשוב

הרב בצלאל דניאל

מבואר בגמרא במספר מקומות שאסמכתא לא קונה, דהיינו – לא מחייבת את המתחייב במסגרתה. לדוגמא – (המופיעה בגמרא בבא מציעא דף קד) – אדם שחוכר שדה מחבירו, ובכדי לשכנע את בעל השדה אומר: אם אשאיר את השדה בורה, ולא אטפח אותה, אשלם קנס גבוה מאוד. מה הדין אם באמת לא טפח את השדה? הגמרא פוסקת שזו אסמכתא. כלומר – מטרת ההתחייבות בקנס הייתה להרגיע את בעל הקרקע, לא להתחייב בקנס. הפועל לא העלה על דעתו מעולם שיחויב בקנס זה. ממילא אין תוקף מחייב לאמירה שלו (ויחויב רק בנזק לפי הסטנדרט המקובל, לא לפי הקנס שהוא הציג).

האם בכל זאת ניתן לחייב גם במצבים שהמתחייב לא חשב מראש שבאמת יגיע אליהם? הסוגיה שלנו (נדרים כז עמוד ב) מציעה פתרון לדבר, בקביעה שלהלכה אסמכתא קונה אם נעשית בבית דין חשוב (ואין בה אונס).

מהו בית דין חשוב?

הרמב"ם (פירוש המשנה בבא בתרא י, ה) כתב: "כל שנעשה בדרך זו נקרא אסמכתא, ולא יתקיים ממנה כלום ואינה חלה כלל, אלא אם כן קבל על כך קניין בבית דין חשוב, ויתפס זכויותיו באותו בית דין.... ואין בית דין חשוב אלא אם היו סמוכים בארץ ישראל". המשמעות היא שרק בית דין שדייניו נסמכו דור אחר דור, רב אחר רב, ממש רבנו ועד ימיהם, נחשבים בית דין חשוב ומסוגלים לעקוף את בעיית האסמכתא.

לפי הרמב"ם, אם כך, אין שום אפשרות מעשית בימינו להשתמש בדרך זו בכדי לפתור את הבעיה.

אך ראשונים אחרים כתבו אחרת – הרא"ש (פסקים בבא בתרא י, יט) כתב שבית דין חשוב הוא בית הדין הבקאים בדיני אסמכתא, ומבינים שהאסמכתא כאן תועיל מכח הפקר בית דין. והמרדכי (בבא מציעא ה, שכג) כתב שניתן להסתפק בבית הדין החשוב שבאותה העיר.

למה קניין בבית דין חשוב יחייב את המתחייב באסמכתא?

ניתן ללכת בשני כיוונים –

אפשר לומר שעקרונית אי-אפשר להתחייב באסמכתא, וכאן החיוב הוא מכח 'הפקר בית דין'. כך משמע מדברי הרא"ש, שכתב שצריך לעשות קניין בפני בית דין שיפעילו הפקר בית דין.

אך האפשרות הפשוטה יותר היא שקניין בבית דין חשוב מראה למתחייב שהקניין רציני, והוא לא יוכל לטעון מאוחר יותר שלא גמר בדעתו.

לא תמיד קל ונוח להטריח בית דין על כל שטר התחייבות שאדם צריך. אך אם אכן בכדי להתגבר על בעיית האסמכתא די שיהיה ברור שהמתחייב מתכוון לכך בכל הרצינות, לכאורה ניתן לעקוף את הצורך בבית דין בפועל. את הרעיון הזה הציע המהר"ם (תתקעו) – במקום להגיע לבית הדין החשוב ולבצע שם קניין, מספיק לכתוב בשטר שהקניין נעשה בבית דין חשוב, ובזה יובהר למתחייב שהכוונה כאן רצינית לגמרי.

לאור התפתחות זו, נעשה מקובל מאוד לכתוב, בסוף כל שטר, כדבר שבשגרה, "קנינא מיניה בפני בית דין חשוב, דלא כאסמכתא ולא כטופסי דשטרי". הדבר נהיה שגרתי עד כדי כך שבהגהות מיימוניות (מכירה יא, ז) כתב שכאשר אדם אומר סתם שיכתבו עבורו שטר – יכתבו שנעשה קניין בבית דין חשוב, מכיוון שזהו השטר הסטנדרטי.

סמ"ע (חושן משפט רז, מב) כתב שמוכח מדברי הפוסקים (הגהות מיימוניות, ורמ"א רז, טו) שכתובה זו תחייב אפילו אם ידוע לכולנו שלא היה קניין בבית הדין [ברם הוא באמת משאיר בשאלה היאך תכסיס זה יועיל לשיטת הרא"ש, הטוען שההתחייבות באמת לא מחייבת בפני עצמה, אלא רק מכוח הפקר בית דין, אם כן ללא בית דין שיפקיר ההתחייבות לא תחול!].

האם התכסיס הזה יועיל לכל דבר?

לסיכום:

במצבים רבים בהם שאדם מתחייב התחייבות מותנית, יתכן מאוד שההתחייבות לא תחייב אותו, מכיוון שלא חשב ברצינות שההתחייבות תחייב אותו בפועל. הדבר הזה נקרא אסמכתא.

בסוגיה שלנו נאמר שניתן להתגבר על בעיית האסמכתא על ידי קניין בבית דין חשוב. ראינו שני כיוונים בראשונים כיצד נפתרת הבעיה – האם בעיית האסמכתא לא נפתרת, אך בית הדין מפעיל את סמכותו להפקיר ולהקנות לפי הצורך, או שמא רצינות המעמד מבהירה למקנה ההתחייבות זו אכן תחייב.

יש קושי פרקטי לבצע קניין בפני בית דין חשוב (בעיקר לפי השיטות שבית דין שכזה נכחד!). המהר"ם הציע לכתוב שהיה קניין בבית דין חשוב. כתיבה זו תיצור את הרצינות הראויה, גם אם היא לא אירעה בפועל.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

סוגרים שבוע
עלן להדפסה לשולחן שבת

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Santiago, Chile

סנטיאגו, צ'ילה

כסלו, תש"ן

עלייתם לתורה וצירופם למניין של מחלל שבת / נושא נוכרית / גר רפורמי

שאלה

מי הם המצטרפים למניין עשרה לתפילה, ולמניין שבעה לעלייה לספר תורה?

- האם אדם שחי עם גויה, ונשוי עימה בנישואין אזרחיים, ניתן לצרפו למניין עשרה לתפילה, או למניין שבעת הקרואים לס"ת?
- הנוסע בשבת ממרחקים, במיוחד, כדי להשלים מניין?
- המגויר ע"י רפורמים / קונסרבטיבים?

תשובה

- אדם החי עם גויה - הרי אין נפקא-מינה אם זה בנישואין אזרחיים אם לאו, כי ממילא הקידושין אינם תופסים. ומעשה זה הינו עבירה חמורה מאד¹. אף על פי כן, פסקו מגדולי האחרונים² שאין לפסול אדם כזה מלהצטרף למניין או לעלות לס"ת, אלא אם כן, נידוהו בנידוי או בחרם³ ובזמננו לא נהגו לנדות. יש מחמירים בעלייה לתורה⁴ לכן, יש להעלותו אחר שבעה קרואים⁵.
- בענין דינו של מחלל שבת, אחרוני זמננו דנו רבות בגדרו ההלכתי ובהשלכותיו למעשה⁶. עקרונית, יש להבחין בין יהודי, המאמין בדי' ובתורתו, אלא שאינו מקיים רוב המצוות, לבין יהודי, הכופר בכך, ואינו מאמין בדי' ובתורתו.
- המאמין - כמו בנדון דידן, שבא מרצונו לבית הכנסת - דינו קל יותר: הוא מצטרף למניין, ומותר גם להעלותו לתורה כדי לקרבו.
- לעומת זאת, ברור שאין למנותו ש"ץ או בעל קריאה⁷ במקרה המדובר כאן, שקיומו של המניין תלוי בחילול השבת של אותו אדם (כמו שמשמע מן השאלה), יש להעדיף את ביטולו של המניין בכלל, שהרי זה כמצווה הבאה בעבירה⁸, אלא שצריך להיזהר מהרחקת יהודים מתורה ומקדושה. ולפיכך, ראוי לשכנעו שישהה באזור בית הכנסת, במשך השבת כולה (יתארח אצל המשפחות וכדו'), ולהסביר לו, בדרכי נועם, את חומרת העבירה של חילול שבת.
- גוי ש"גוייר" ע"י רפורמים וקונסרבטיבים אינו נחשב כיהודי, מאחר ואין גיורם תואם את ההלכה. הן מצד תהליך הגיור עצמו, והן מצד העובדה שהגוי מקבל על עצמו מצוות בצורה מסולפת (אם בכלל⁹). לפיכך, ברור שאין הוא מצטרף למניין. והוא הדין שאין לכבדו בשום כיבוד שהוא בבית הכנסת.

1 רמב"ם פ"יב מאיסורי ביאה, הלכה ו' ח'. ע"ש.

2 משבצות זהב (או"ח), בתחילת סימן קלה ע"פ השו"ע בסימן קכ"ח, סעיף מ'. אגרות משה אורח חיים, חלק ב', סימן ל"ג.

3 שו"ע או"ח, סימן נ"ה, סעיף י"א. ובמשניב שם, ס"ק מ"ו-מ"י. ועיין עוד שו"ת שרידי אש, חלק ב', סימן ו'.

4 אגרות משה או"ח חלק ב', סימן נ"א.

5 יחוה דעת, חלק ב', סימן ט"ז.

6 לענין דברים שבקדושה ובבית הכנסת, שחיטתו או מילתו, יין נסך בנגיעתו, קבורתו וכו'.

7 שו"ע או"ח, סימן נ"ג סעיף ד וסעיף כ"ה. ועיין בספר משיב מלחמה (הרב ש. גורן) סימן ק"ז.

8 אגרות משה, או"ח חלק א', סימן צ"ח.

9 אג"מ יו"ד, חלק ג', סימן ק"ז.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

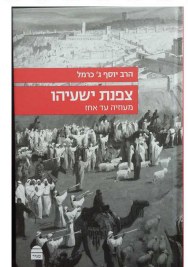
יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

ותשובות לשאלות מרבני הגולה. הותשובות מתמודדות עם המציאות בשלם מודרני מתפתח בדרך של "דרכי דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי השלחן ערוך* תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את המלך הרמישי והופך את התורה ל"תורת חיים".

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפיה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה